

Trubarja do pregleda usmeritev najpomembnejših literarnih zgodovinarjev današnjih dni.

Drugo polovico knjige izpolnjujejo »študije iz novejšje slovenske književnosti« — tako so namreč avtorji dali knjigi podnaslov, ki pa se nanaša samo na njeno drugo polovico. S pojmom »študija« so poimenovali prispevke različne narave, takšne, ki so že prave razprave; ti poskušajo zajeti celoten idejni in oblikovni ustroj kakega literarnega dela ter krajše analize ene same idejne in s tem v zvezi tudi oblikovne razsežnosti. »Študije« so zasnovane v pretežni meri na interpretacijski metodi ki je ob nekaterih primerih razširjena z upoštevanjem socialno—zgodovinskih vidikov; vse pa se ukvarjajo tudi s stilnimi vprašanji. Zaradi obsežne problematike, ki jo obravnavajo, jih ni mogoče na tem mestu natančno pregledovati, temveč lahko samo opozorimo na njihove glavne poteze. Razvrščene so po kronologiji nastanka obravnavanih del in ne več po zvrsteh kot v prvi izdaji knjige iz leta 1965. Primerjava med obema izdajama pokaže, da so avtorji v drugi izdaji izločili naslednje »študije«: Možnosti raziskovanja, Osamljeni človek Mirana Jarca, Ivan Cankar: Na klancu, Troje sodobnih dram (Kreft, Celjski grofi; Bor, Raztrganci; Smole, Antigona).

Zdravčeva »študija« Tipologija Murnovega impresionizma, s katero se začne druga polovica knjige, opredeljuje tri tipe Murnovih pesniških impresij. Isti avtor razčlenjuje Cankarjevo dramo Lepa Vida glede na motiv hrepenenja v dotedanjih pisateljevih delih in imenuje delo zaradi dramaturških potez »lirska ali simbolna drama«.

Helga Glušič analizira v študiji Zgodovinska in pisateljska resnica v Pregledem tolminskem ciklu odnos med zgodovinsko snovjo in njeno obdelavo. Pregleja novela Matkova. Ti-

na je tudi predmet Zdravčeve obravnave: avtor opozarja na idejni svet novele, na kompozicijo in na posebnost njenega ekspresionističnega stila. Isti avtor interpretira s sociološkega vidika Kosovelovo tragedijo na oceanu s posebnim pogledom na njen stil; Grumov Dogodek v mestu Gogi, zgradbo drame, osebe, vplive psihoanalize in drugih literarnih del. Klopčičevo pesem Dete ne mara spati osvetli Glušičeva »kot primer posebne oblike socialne poezije«. Z analizo snovnih kompozicijskih in oblikovnih sestavin ugotavlja Zdravec, da se v Povesti o dobrih ljudeh Miška Kranjca združujeta »realizem in romantična fantastika«. Glušičeva je prispevala še dve študiji: prvo o kompoziciji Vorančevega romana Jamnica in drugo o Kosmačevi noveli Balada o trobenti in oblaku. V treh pesmih Kajetana Koviča ugotavlja Kmecl vpliv »prigodništva, vsakdanjosti in filozofske abstraktnosti«, ob pesmi Gregorja Strniše Večerna pravljica pa za tega pesnika značilen dualizem med realnostjo in globljim smislom, ki se skriva za njo. Delo zaključuje »študija« Aleksandra Skaze o romanu Alojza Rebule Senčni ples, predvsem o glavnem junaku Silvanu Kandorju kot središču romana in o načinih, po katerih ga je pisatelj oblikoval. Spričo pomanjkanja prevedenih in izvirnih literarnoteoretičnih del ter obravnav, zlasti stilnih, posameznih literarnih tekstov, ki so nastali po novi romantiki, je bila druga izdaja knjige Lirika, epika, dramatika nujna.

Marjan Dolgan

JOŽE JAVORŠEK, HVALNICA ZEMLJI

Nova knjiga, ki jo je napisal plodoviti Jože Javoršek, je označena kot roman. Pod imenom za to zvrst literature si bralec navadno med drugim predstavlja pripoved o zgodah in ne-
zgodah fiktivnega junaka, ne glede na

različne stilne načine, s katerimi so oblikovani; zato pričakuje, da bo nekaj podobnega veljalo tudi za Javorškovo besedilo, ki se začenja s samogovorom junaka — očitno pijanega, česar se tudi sam natančno zaveda, ko se obrača k svojemu sogovorniku — tovarišu, ki pa večinoma molči in hoče oditi s svojim psom domov — ter končati krokanje. Toda govorečega spravlja s tem v bes, ki se pomiri šele v meditiranju, v katerem se nepričakovano pokažejo alegorična namigovanja na nekatere dogodke iz preteklosti govorečega, ki so natančno datirani; s tem pa je bralec soočen s tem, da v pripovedi ne gre za fiktivnega junaka, ampak za pisatelja samega, za avtobiografsko izpoved Jožeta Javorška, in bralčeve iluzije, da bo imel opravka s »čisto« literaturo, v kateri je pisatelj navzoč samo posredno, je nenadoma konec.

Česa se avtor izpoveduje? Najprej trenutnega občutja nemoči in življenjske stiske, ki ga je menda privedla do tega, da se predaja alkoholu; želje po komuniciranju z ljudmi; svoje navezanosti na Barje, ki je po njegovem pokrajinska posebnost, spominjajoča ga na njegovo stanje pred rojstvom »na ... nezavednost... pred zgodovino. Na predrojestvo« (str. 17). V izpoved vpleta — poleg več drobnih tez in mnenj — tudi opise tragikomičnih doživljajev iz NOB.

Drugo prizorišče njegovega izpovedovanja je soba neke ženske, ki jo on imenuje Putifarka, ker so bile njene želje na moč podobne tistim, ki jih je imela svetopisemska oseba; le-ta ga je staknila v gostilni in ga odpeljala k sebi domov, kar izve bralec šele iz pisateljevih prepričevanj, naj mu ženska vrne obleko, da bo lahko odšel, poleg tega pa še za pisateljeve spomine na komične dogodke iz njegovega otroštva ob smrti sorodnikov in spomine na očeta, ki je kot mrliški oglednik ugotavljal smrt ljudi z dolgo iglo. Po toliko letih, ki ločijo pisatelja od

preteklosti, ko ga misel na smrt ni niti najmanj vznemirjala, ga sedaj podobne misli o lastni končnosti pretresajo; želi si ostati na zemlji, zato s pomočjo namišljene navzočnosti onstranskih sil še bolj poudarja privrženost svojemu planetu.

Nekonformizen in njegovo pojmovanje oblasti kot nasilja pride do veljave v pogovoru z nekim nedoločno opisanim uslužbencem oblasti, hkrati pa še njegova ljubezen do rojstnega kraja, čeprav mu ta ni(bil) naklonjen.

V domači hiši, v kateri se sreča s starko, ki si jo bralec lahko simbolno razlaga, se zave svojega staranja in minljivosti sploh, ki da ga spremljata že dalj časa in ju ne more premagati. Obiskovanje gledališča in baletnih predstav ga ne more več zadovoljiti, celo potovanja so izgubila svojo privlačnost, čeprav so ga nekoč navduševala, saj se je na njih srečeval s pomembnimi tvorci umetnosti; tu omenja avtor samo Living Theater in Artauda. Zanimivi so ustvarjalni načrti, ki nam jih Javoršek razkriva: napisal bi rad knjige o Trubarju, Prešernu, Vidmarju in Kocbeku ter posnel film o Groharju. Nato se spet vrača v preteklost, med spomine na mater, brata in njegovo smrt, najdalj pa se ukvarja z analiziranjem svojih odnosov do dveh pesnikov, ki si ju lasti slovenska politična emigracija, do Balantiča in Hribovška; v zvezi z njima pa še do dveh prijateljev, ki sta tudi tragično preminula med vojno.

Zadnje prizorišče je njegov dom, kjer nadaljuje svoje premišljevanje. Pred njim se pojavijo podobe njegove lastne osebnosti iz različnih obdobj njegovega življenja. Vzrok svoje sedanjosti življenjske stiske vidi v svoji nezasluženi zaporni kazni, ki da je bila »brez vsakršnega pravega smisla in vzroka« (136), ko mu je bilo prepričeno, da bi bil eden izmed tistih ljudi, ki »bogatiijo svojo osebnost v naravnem združenju z drugimi ljudmi.« (137).

Pisateljevo razmišljanje se spremeni v samogovor ob novorojenem sinu Gu-ruju o tem, kakšna usoda se njemu obeta. Ne more ga pospremiti v življenje takó, da bi mu dal svoje lastne izkušnje, ker se zaveda, da mu ne bodo kdove kako pomagale, »zakaj vsak človek je sam in sam odkrije svoj moralni svet, sam ga obdeluje, sam se od njega redi in sam od njega živi ali pogine.« (142). To mnenje omejuje s trditvijo, da mu ni šlo »za posameznika kot del mreže ljudi, mreže, ki ji lahko rečeš razred, država ali narod«, temveč da ga »je zanimal samo človek v odnosu z drugim človekom, človek, pomnožen s človekom.« (142) Torej gre za pojmovanje, ki se poskuša izmakniti kakršnikoli obliki dogmatičnega individualizma in kolektivizma.

V trenutkih, ki jih preživlja s sinom, spet doseže občutek varnosti. Sinu zapušča kot »volila« v življenje: vero v veselje, človeško dobroto in v ljubezen; utemeljevanje le-teh končuje s hvalnico Zemlji, ki ga navdaja z veseljem nad mnogoterostjo zemeljskega presnavljanja.

Vsi ti sklopi dogodkov in dogajanja se med seboj prepletajo v pisateljevi meditaciji, ki se nikoli ne sprevrže v golo razumsko refleksijo, temveč si prizadeva, da ostaja v mejah esejističnega modrovanja z zastrtimi namigi na konkretne dogodke, poetičnimi orisi narave, vpletanjem groteskno-fantazijskih prizorov; sama kompozicija spominja na pasijon in njegove postaje. Pisateljevo življenjsko pot je — sodeč po romanu — poenostavljeno rečeno — zaznamoval splet senzualizma in prisilne askeze, svetovljanstva in domačinstva v zgodovinskem času in prostoru, ki ni dopuščal velikih nihajev, kar je imelo tragične posledice.

Zaradi posebnosti romana, navedene v uvodu, ki je pravzaprav naravni podaljšek dosedanjih Javorškovih del, zlasti knjige *Kako je mogoče*, je njegovo branje avantura, odvisna od tega,

kdo ga bere. »Posvečeni bralec«, s tem mislim na tiste, ki spadajo v Javorškovo generacijo in so sami doživeli zgodovinske prelome, bo pri branju prej začutil, kam meri pisatelj, kot mlajši bralec, ki mu ostane marsikaj prikrito, čeprav utegnejo tudi njega zabavati nekatere vrstice s svojo pikrostjo in humorjem, nekatere pa ga utegnejo spraviti tudi v začudenje in pre-mišljevanje.

Marjan Dolgan

PAVLE ZIDAR: VID, KORENINE MOJE

V seriji Slovenske večernice, ki jo izdaja Mohorjeva družba v okviru svoje vsakoletne zbirke, se je izoblikoval poseben tip slovenske proze — v njej izhajajo samo domača dela — ki jo navadno imenujemo »večerniška povest«; prav zaradi njenih značilnosti: njena tematika je skoraj vedno zajeta iz podeželskega, največkrat kmečkega sveta polpretekle dobe, ki je prikazana največkrat tako, da bi pripoved tekla čimbolj verjetno, in da omogoča avtorju ilustriranje teze o škodljivosti nekaterih pojavov med ljudmi v zvezi s premočnimi kmečkimi gruntarji in bajtarji, pravdarstvom, umori, spletkarjenjem, alkoholizmom, ljubeznijo med pripadniki različnih slojev in podobnim. Avtor ima torej na razpolago splet motivov in tem, ki mu omogočajo predvsem socialni in moralni prikaz pojavov, tako da poučno — vzgojno vpliva na bralce. Pri tem je treba poudariti, da so »večernice« namenjene najširšim krogom bralcev, ki so iz istih slojev prebivalstva kot junaki, ki jih poskuša upodobiti avtor »večernic«.

Čeprav je pomagalo ustvarjati »večerniško povest« nekaj priznanih pisateljev, ki jim pripada visoko mesto v razvoju slovenske proze, med katerimi je treba omeniti zlasti Finžgarja, je bilo v zadnjih letih opaziti, da se vedno manj »pravih« pisateljev odloča za